

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของนักเรียนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในโรงเรียนธรรมาภิบาล อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน” ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเอกสาร ตำรา และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 2.1 การมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด
- 2.2 สถานการณ์ยาเสพติดและยุทธศาสตร์การป้องกันยาเสพติดของรัฐ
- 2.3 รูปแบบกิจกรรมการป้องกันยาเสพติดในโรงเรียน
- 2.4 การทำงานของเครือข่ายเด็กและเยาวชนในการป้องกันยาเสพติด
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.6 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

2.1 การมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ประกอบด้วย ความหมายของการมีส่วนร่วม ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม รูปแบบของการมีส่วนร่วม การจัดการการมีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ดังนี้

2.1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

จากรายงานการประชุมของ The Ad-hoc Group of Experts เรื่อง Popular Participation as a Strategy for Promoting Community-Level Action and National Development ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วม หมายถึง โอกาสที่จะทำให้สมาชิกของชุมชนและสังคม สามารถ เข้ามามีส่วนร่วม และมีอิทธิพลในกระบวนการพัฒนาและในการแบ่งสรรผลประโยชน์ของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม เช่น การสนับสนุนกระบวนการพัฒนา การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม และการตัดสินใจกำหนดเป้าหมาย วางแผน และการปฏิบัติตามแผน (Department of International Economic and Social Affairs, United Nations, 1981:5)

คล้ายกัน ไพร์ตัน เตชะรินทร์ (2527: 6) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน การสร้างโอกาส ให้มวลชน เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน

ในทรรศนะของผู้ศึกษา การมีส่วนร่วมของเยาวชนในสถานศึกษาในการแก้ไขปัญหาเสพติด หมายถึง การเปิดโอกาสให้เยาวชนในสถานศึกษา ได้มีโอกาสในการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินกิจกรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาเสพติดของโรงเรียน/สถาบันการศึกษา เช่น ร่วมคิดริเริ่มกิจกรรม ร่วมพิจารณาตัดสินใจ ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมปฏิบัติ รวมทั้งการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันเกิดจากผลแห่งการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด นั้นๆ

2.1.2 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527: 212-213) ได้กำหนดขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้ 8 ขั้นตอน คือ 1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กร 2) ร่วมคิดหรือสร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาขององค์กร หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กร หรือสนองความต้องการขององค์กร 3) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดหรือแก้ไขและสนองความต้องการขององค์กร 4) ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม 5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล 6) ร่วมการลงทุนโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน 7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และ 8) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ทำไว้ ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้เกิดประโยชน์ได้ตลอดไป สอดคล้องกับ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ คือ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

จากการทบทวนแนวคิดข้างต้น ผู้ศึกษาได้นำมาสรุปการมีส่วนร่วมของเยาวชนในสถานศึกษาในการแก้ไขปัญหาเสพติด ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนสำคัญ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาเสพติดในสถานศึกษา 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในสถานศึกษา เช่น รูปแบบกิจกรรม ภาควิความร่วมมือ งบประมาณ เป็นต้น 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในสถานศึกษา เช่น การแบ่งหน้าที่ /แบ่งงานกันทำเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้บรรลุผล และ 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล เช่น การประชุมร่วมกันเพื่อรายงานผลความก้าวหน้า การสรุปผล/องค์ความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติ เป็นต้น

2.1.3 รูปแบบของการมีส่วนร่วม

องค์การสหประชาชาติ (อ้างในกระทรวงยุติธรรม,11) ได้รวบรวมรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ คือ 1) การมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเอง ซึ่งเป็นไปโดยการอาสาสมัครหรือการรวมตัวกันขึ้น

เองเพื่อแก้ไขปัญหาของกลุ่มของตนเอง โดยเน้นการกระทำที่มีได้รับการช่วยเหลือจากภายนอกซึ่งมีรูปแบบที่เป็นเป้าหมาย 2) การมีส่วนร่วมแบบชักนำ ซึ่งเป็นการเข้าร่วมโดยต้องการความเห็นชอบหรือสนับสนุนโดยรัฐบาล เป็นรูปแบบโดยทั่วไปของประเทศที่กำลังพัฒนา 3) การมีส่วนร่วมแบบบังคับ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมภายใต้การดำเนินนโยบายของรัฐบาลภายใต้การจัดการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือโดยการบังคับโดยตรง รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่ผู้กระทำได้รับผลทันที แต่จะไม่ได้รับผลกระทบ และจะมีผลเสียคือไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในที่สุด

จากการทบทวนแนวคิดข้างต้น ผู้ศึกษาได้นำมาสรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมของเยาวชนในสถานศึกษาในการแก้ไขปัญหาเสพติด จำแนกได้ 2 รูปแบบ ด้วยกัน คือ 1) รูปแบบอาสาสมัคร/จิตสาธารณะ หมายถึง การที่เยาวชนเต็มใจที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกิจกรรมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในสถานศึกษา เช่น การเป็นนักเรียนแกนนำต่อต้านยาเสพติด การรวมตัวกันของนักเรียนเพื่อแก้ไขปัญหาเสพติดของนักเรียน เป็นต้น และ 2) รูปแบบบังคับ หมายถึง การมีส่วนร่วมภายใต้สภาพการเป็นนักเรียน/นักศึกษา โดยนโยบายของโรงเรียน/สถาบันการศึกษานั้นๆ นักเรียน/นักศึกษาไม่สามารถปฏิเสธการเป็นสมาชิกของโครงการ/กิจกรรม นั้นๆ ได้ เช่น การเข้าค่ายพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อการแก้ไขปัญหาเสพติด เป็นต้น

2.1.4 การจัดการการมีส่วนร่วม

สมลักษณ์ ไชยเสริฐ (อ้างในกระทรวงยุติธรรม, 11) ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับแนวทางการจัดการการมีส่วนร่วม โดยเห็นว่า การสร้างการรับรู้ จะทำให้เกิดการยอมรับและการมีส่วนร่วมอย่างเสมอกัน ทักษะที่ดีต่อการมีส่วนร่วมก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน การจัดทำมีตัวแทนเพื่อประสานผลประโยชน์ทำให้เกิดความเป็นธรรมและสร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิกในการเข้ามามีส่วนร่วม กลไกในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต้องตรงกับความต้องการและการใช้ประโยชน์ การร่วมหาวิธีแก้ไขปัญหาที่ยุ่ยากซับซ้อนต้องให้เป็นที่ยอมรับ การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในองค์กรต้องมีการจัดการการสื่อสารแบบ 2 ทาง การกำหนดความประสงค์หรือความมุ่งหมายในการมีส่วนร่วมเป็นไปเพื่ออะไร การมีความโปร่งใสเพื่อลดการทุจริตและข้อผิดพลาดของการดำเนินงาน การให้เกียรติยอมรับความคิดเห็นของสมาชิกในองค์กร การเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ การสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกัน และการจัดระบบการประเมินผลด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินกิจกรรมขององค์กร

จากการทบทวนแนวคิดข้างต้น ผู้ศึกษาได้นำมาสรุป การจัดการการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการแก้ไขปัญหาเสพติดในสถานศึกษา ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การสร้างการรับรู้และทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด โดยการรับรู้

สถานการณ์การแพร่ระบาดของยาเสพติด และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อนักเรียนทั้งทางตรง คือ นักเรียนเป็นผู้เสพ/ผู้ติด และทางอ้อม คือการที่นักเรียนมีเพื่อนนักเรียนที่ติดยาเสพติด เพื่อให้เกิดการรับรู้ว่ายาเสพติดเป็นปัญหาที่นักเรียนทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องร่วมกันแก้ไขปัญหา 2) การสร้างทีมงาน คือ การสรรหาและคัดเลือกนักเรียนเข้ามาเป็นสมาชิก/ทีมงานในกิจกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยคำนึงถึงความหลากหลายของกลุ่มนักเรียน เช่น นักเรียนกลุ่มดี นักเรียนกลุ่มเสี่ยง และนักเรียนกลุ่มผู้เสพ/ผู้ติด เพื่อประสานผลประโยชน์และการแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างครบวงจร ทั้งนี้ ควรคำนึงถึงคุณสมบัติของตัวแทนที่ต้องการด้วย 3) การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี คือ การให้เกียรติยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน/สมาชิก มีการจัดการสื่อสารแบบสองทาง เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นและไว้วางใจซึ่งกันและกัน เกิดความจริงใจในการเข้าร่วม ตลอดจนการหาวิธีแก้ไขปัญหายาเสพติดที่ยุ่งยากซับซ้อนร่วมกัน ยังให้เกิดผลเป็นรูปธรรมและเป็นวัฒนธรรมขององค์กร 4) การมีเป้าหมายร่วมกัน ต้องกำหนดเป้าหมายอย่างชัดเจนว่าเป็นไปเพื่ออะไร นักเรียนจะได้ตัดสินใจดูว่าควรเข้าร่วมหรือไม่ เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันและมีทิศทางในการดำเนินงาน และการก้าวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง 5) การสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกัน เพื่อส่งเสริมให้มีการผนึกกำลังร่วมกันของนักเรียนในโรงเรียน สถาบันการศึกษาอื่น ตลอดจนภาคีความร่วมมือทั้งภาครัฐและเอกชน 6) ระบบการประเมินผล ทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินกิจกรรมป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด เพื่อให้เกิดความโปร่งใส ลดการทุจริตและข้อผิดพลาดในการดำเนินกิจกรรม

2.1.5 การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

สำนักงาน ป.ป.ส. (2550: 1-2) เห็นว่าเยาวชนเป็นวัยที่มีความเสี่ยงต่อปัญหายาเสพติด โดยเฉพาะเยาวชนอายุระหว่าง 13-18 ปี มีความเสี่ยงสูงต่อกระบวนการค้ายาเสพติดที่มุ่งกอบโกยผลประโยชน์ในการผลักดันให้เยาวชนเสพ และค้ายาเสพติด ทั้งนี้เนื่องจากเยาวชนขาดประสบการณ์ชีวิต และเป็นวัยรุ่นที่มีความอยากรู้อยากลอง เยาวชนส่วนหนึ่งจึงตกเป็นเหยื่อของกระบวนการค้ายาเสพติด และเห็นว่าพลังของเยาวชนมีศักยภาพในการสื่อสาร โน้มน้าว ชักชวน และช่วยเหลือเพื่อเยาวชนด้วยกันให้สามารถใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยไม่พึ่งพายาเสพติด สำนักงาน ป.ป.ส. จึงส่งเสริมและสนับสนุนให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการดำเนินงานในหมู่เยาวชนด้วยกันเอง ด้วยเหตุผลเยาวชนวัยเดียวกันสามารถรับรู้ เข้าถึงและเข้าใจกลุ่มวัยรุ่นด้วยกันได้ดี บทบาทของกลุ่มเยาวชน จึงสรุปได้ 4 ประเด็นหลัก คือ 1) การณรงค์ป้องกันยาเสพติด 2) การแทรกแซงเพื่อป้องกันยาเสพติด 3) การดูแลช่วยเหลือเพื่อนเยาวชนที่เริ่มมีปัญหายาเสพติดและค้ายาเสพติด 4) การพัฒนาองค์กรและเครือข่ายในการบริหารจัดการงานให้มีคุณภาพ

สำนักงาน ป.ป.ส. (2550: 3) กลุ่ม/องค์กรเยาวชน หมายถึง เยาวชนชายและหญิง อายุระหว่าง 15-25 ปี ทั้งที่โสดและสมรส กำลังเรียนในสถานศึกษา ระบบการศึกษานอกโรงเรียน หรือไม่ได้เรียน ไม่ว่าจะทำงานหรือว่างงานอยู่ก็ตาม ได้ผนึกกำลังทำงานร่วมกันเป็นทีม โดยมีการพบปะหารือกันอยู่เสมอทั้งในรูปแบบการประชุมที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในการร่วมกันป้องกันแก้ไขและเฝ้าระวังปัญหายาเสพติดจนก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำงาน/กิจกรรมไปตามเป้าหมายของพวกตนได้อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ องค์ประกอบของกลุ่ม/องค์กรเยาวชน ประกอบด้วย 1) แกนนำเยาวชนที่มีศักยภาพและภาวะผู้นำ กล้าคิด กล้าทำ กล้าเสนอความคิดเห็น ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น มีความคิดสร้างสรรค์และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เพื่อเป็นแกนนำในการริเริ่ม รวมพลังเยาวชนด้วยกันและประสานงานกับองค์กรชุมชนอื่นๆ สมาชิกในหมู่บ้าน/ชุมชน และตำบลทั่วไป รวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐหรือองค์กรเอกชน ในพื้นที่ ในการร่วมกันสนับสนุนการดำเนินงาน โดยแกนนำเยาวชนแต่ละคนควรมีการพบปะกันอย่างสม่ำเสมอ และควรมีบุคคลที่เป็นศูนย์กลางในการประสานงานระหว่างแกนนำด้วยกันเพื่อความต่อเนื่องและเชื่อมโยงการทำงาน 2) พี่เลี้ยง/องค์กรพี่เลี้ยง โดยเห็นว่าเยาวชนแม้จะมีพลังและแนวคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน แต่ยังมีข้อจำกัดหลายประการที่ไม่สามารถดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดตามลำพัง เช่น ขาดอำนาจหน้าที่ในการติดต่อประสานงานโดยตรง ด้านความน่าเชื่อถือ การขาดประสบการณ์ในการวางแผนและตัดสินใจ การควบคุมอารมณ์และพฤติกรรม ขาดความรู้ในการจัดกระบวนการกิจกรรม เป็นต้น พี่เลี้ยง/องค์กรพี่เลี้ยง คือการเติมเต็มในส่วนที่กลุ่ม/องค์กรเยาวชนได้ขาดหายไป เช่น กลุ่มบุคคล องค์กรทั้งภาครัฐ เอกชน พระสงฆ์ ครู-อาจารย์ เป็นต้น

และ ชมรม TO BE NUMBER ONE เป็นกลุ่มเยาวชนที่ทำงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด นับตั้งแต่ปี 2542 เป็นต้นมา สภาพปัญหาเสพติดเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน อายุระหว่าง 6-25 ปี จำนวน 21 ล้านคน ซึ่งถือเป็นกลุ่มเสี่ยงสูง ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี ทรงมีความห่วงใยต่อประชาชนชาวไทยเป็นอย่างยิ่ง จึงทรงรับเป็นองค์ประธาน โครงการณรงค์ป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดภายในประเทศ เพื่อให้โครงการดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ โดยความร่วมมือและรวมพลังจากภาครัฐและเอกชน กระตุ้นและปลุกจิตสำนึกของปวงชนในชาติให้มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักว่าการที่จะเอาชนะปัญหาเสพติดมิใช่หน้าที่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง แต่ทุกคนในชาติจะร่วมแรงร่วมใจกันเป็นพลังของแผ่นดินที่จะต่อสู้และเอาชนะปัญหาเสพติดให้ได้โดยเร็ว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการรณรงค์ปลุกจิตสำนึกและสร้างกระแสนิยมที่เอื้อต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด เสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจให้แก่

เยาวชนในชุมชน รวมถึงการพัฒนาทักษะชีวิตและเครือข่ายการป้องกัน (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี [http:// th.wikipedia.org/](http://th.wikipedia.org/))

2.2 สถานการณ์ยาเสพติดและยุทธศาสตร์การป้องกันยาเสพติดของรัฐ

ประกอบด้วยสถานการณ์ยาเสพติดในกลุ่มเด็กและเยาวชนในประเทศไทยและยุทธศาสตร์การป้องกันยาเสพติดของรัฐ ดังนี้

2.2.1 สถานการณ์ยาเสพติดในกลุ่มเด็กและเยาวชนในประเทศไทย

ประกอบด้วย ข้อมูลที่น่าสนใจ 3 ส่วนด้วยกัน คือ ข้อมูลสถานการณ์ยาเสพติดของสำนักงาน ป.ป.ส. ข้อมูลเด็กและเยาวชนที่ถูกจับและส่งเข้าสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และแนวโน้มสถานการณ์เด็กและเยาวชน ภาคเหนือตอนบน ปี 2550-2551

จากข้อมูลสถานการณ์ยาเสพติด ของสำนักงาน ป.ป.ส. (2552: 1-4) พบว่าสถานการณ์ปัญหายาเสพติดในปี 2552 ยังคงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จากการสำรวจเพื่อประมาณการจำนวนผู้เสพ/ผู้ติดยาเสพติดในปี 2551 ปรากฏว่ามีจำนวน 605,095 คน เพิ่มขึ้นจากปี 2550 ที่มีจำนวน 575,312 คน คนขณะเดียวกันจำนวนผู้ต้องหาและผู้เข้ารับการบำบัดรักษายาเสพติดก็มีจำนวนเพิ่มขึ้น เช่นเดียวกัน โดยในปี 2551 สามารถจับกุมผู้ต้องหาได้ทั้งสิ้น 150,160 คน เพิ่มขึ้นจากปี 2550 ที่จับกุมผู้ต้องหาได้ 117,071 คน ทางด้านผู้เข้ารับการบำบัดรักษาก็เพิ่มขึ้นจากเดิม 59,691 คน เป็น 84,841 คน สำหรับในปี 2552 จนถึงขณะนี้ สามารถจับกุมผู้ต้องหาติดยาเสพติดได้ทั้งสิ้น 59,121 คน และมีผู้เข้ารับการบำบัดรักษา จำนวน 42,127 คน กลุ่มเป้าหมายที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ยังคงเป็นกลุ่มวัยรุ่นอายุ 15-24 ปี ประมาณร้อยละ 70 เป็นรายใหม่

สาเหตุที่สถานการณ์ยาเสพติดยังคงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เนื่องจาก 1) ปริมาณยาเสพติดในประเทศไทยเพื่อนบ้าน ทั้งยาบ้า เฮโรอีน และไอซ์ ยังคงมีเป็นจำนวนมาก เห็นได้จากการจับกุมในประเทศไทยเพื่อนบ้านที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ผ่านมา 2) ยังคงมีการลักลอบนำเข้ายาเสพติดจากประเทศเพื่อนบ้านอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2551 พบการนำเข้าในพื้นที่ชายแดน 33 อำเภอ 13 จังหวัด เป็นพื้นที่นำเข้าหลัก 15 อำเภอ 8 จังหวัดและปริมาณการลักลอบนำเข้ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะยาบ้าซึ่งเป็นยาเสพติดหลักที่มีการลักลอบนำเข้ามากที่สุด ในปี 2551 สามารถจับกุมได้จำนวน 200.6 ล้านเม็ด เพิ่มขึ้นจากปี 2550 ที่จับกุมได้ 15.7 ล้านเม็ด สำหรับครึ่งปี 2552 จับกุมได้ประมาณ 12.3 ล้านเม็ด 3) กลุ่มนักค้าเก่าที่เป็นรายสำคัญ กลุ่มนักค้าที่ถูกจับกุมและได้รับการประกันตัว (ปล่อยตัวชั่วคราว) หรือพักการลงโทษ กลับมาเคลื่อนไหวกระทำความผิดซ้ำอีก บางส่วนเชื่อมโยงกับนักค้ารายสำคัญที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ ซึ่งเป็นผู้ที่บงการการค้าโดยใช้โทรศัพท์มือถือสั่งซื้อขายยาเสพติด 4) กลุ่มนักค้ารายใหม่ (ประมาณร้อยละ 70) บางส่วนเดิมเป็น ผู้เสพที่อาศัยอยู่ใน

ชุมชนผันตัวเองมาเป็นนักค้ารายย่อยแทนนักค้ารายย่อยเดิมที่ถูกกวาดล้างจับกุมช่วงประกาศสงครามยาเสพติด 5) ยังคงมีนักค้าชาวต่างชาติ เข้ามาเกี่ยวข้องกับยาเสพติดมากกว่า 54 สัญชาติ โดยเฉพาะกลุ่มนักค้า 3 สัญชาติ ประเทศเพื่อนบ้านที่ติดกับประเทศไทย มีสัดส่วนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการค้ายาเสพติดมากถึงร้อยละ 78.9 ของนักค้าชาวต่างชาติทั้งหมด นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มเครือข่ายการค้าชาวแอฟริกันตะวันตก ซึ่งมีชาวนิจีเรียเป็นตัวละครสำคัญ เข้ามามีบทบาทลักลอบค้ายาเสพติดมากขึ้น

นอกจากนี้ ยังระบุว่าแนวโน้มสถานการณ์ยาเสพติดในปี 2553 กลุ่มเด็กและเยาวชน (อายุไม่เกิน 24 ปี) ถือเป็นกลุ่มหลักที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับยาเสพติดมากที่สุด ซึ่งทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องให้ความสนใจในการติดตามเฝ้าระวังและแก้ไขปัญหาโดยกลุ่มเสี่ยงสูงที่ต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษ คือ กลุ่มที่มีเพื่อนที่มีพฤติกรรมดื่ม-เสพ/กลุ่มที่ดื่มเหล้าและสูบบุหรี่เป็นประจำ/กลุ่มที่มีคนในครอบครัวใช้ยาเสพติด/กลุ่มว่างงาน/กลุ่มติดพนันบอล/กลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ/กลุ่มที่มีความเครียด/กลุ่มเยาวชนที่พื้นที่ชาย/กลุ่มเด็กเร่ร่อน และกลุ่มแก๊งค์มอเตอร์ไซด์ซึ่ง

จากข้อมูลคดีเด็กและเยาวชนที่ถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (ออนไลน์:<http://www2.djop.moj.go.th/stat/main>) พบว่าเด็กและเยาวชนอายุ 7-18 ปี ที่ถูกจับและส่งเข้าสถานพินิจทั่วประเทศ หากเปรียบเทียบย้อนหลัง 10 ปี มีจำนวนเพิ่มขึ้นถึง 66.71 คือ จาก 30,688 คน ในปี 2540 เป็นจำนวน 51,128 คน ในปี 2550 สำหรับข้อมูลที่น่าสนใจในปี 2551-2552 มีคดีที่เด็กและเยาวชนถูกจับส่งเข้าสถานพินิจ 46,981 คดี และ 46,371 คดี แต่เมื่อจำแนกตามฐานความผิด 5 อันดับแรกมีความสอดคล้องกัน คือ คดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษถูกดำเนินคดีสูงสุด รองลงมาคือ คดีความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย ความผิดเกี่ยวกับอาวุธและวัตถุระเบิดและความผิดเกี่ยวกับเพศ และหากจำแนกตามระดับการศึกษา พบว่าเด็ก/เยาวชน มัธยมศึกษาตอนต้น ถูกดำเนินคดีสูงสุด รองลงมาคือเด็กระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนปลายหรือสูงกว่าตามลำดับ ส่วนสาเหตุแห่งการกระทำผิด 9 ประเภท เรียงตามลำดับจำนวนคดีสูงสุด-น้อยสุด ประกอบด้วย สาเหตุมาจากการคบเพื่อน ความคึกคะนอง ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ สภาพฐานะทางเศรษฐกิจ การทะเลาะวิวาท สภาพครอบครัว ผู้อื่นชักจูง/บังคับ และอื่นๆ (การปฏิเสธตลอดข้อกล่าวหา)

นอกจากนี้ ข้อมูลโครงการติดตามสภาวะการณ์เด็กและเยาวชนรายจังหวัด(สถาบันรามจิตติ:8-14) สรุปสภาวะการณ์ที่น่าสนใจของเด็กและเยาวชนภาคเหนือตอนบน ปี 2550-2551 ที่เป็นปัจจัยเสี่ยง (Risk) และปัจจัยสร้าง (protection) พบว่า เด็กและเยาวชนภาคเหนือตอนบนมีปัจจัยเสี่ยงต่ำหลายด้าน เช่น เด็กเครียดจนนอนไม่หลับหรืออาเจียนลดลง อัตราเด็กพยายามฆ่าตัวตายลดลง เด็กดูการ์ตูน ทีวีเป็นครั้งคราวหรือประจำลดลง เด็กดูวีซีดี ทีวีครั้งคราวหรือประจำลดลง เด็กดู

เวปไปป์ครั้งคราวหรือประจำลดลง เด็กที่ยอมรับว่าเคยมีเพศสัมพันธ์ลดลง เด็กที่คิดว่าจะมีเพศสัมพันธ์ก่อนเรียนจบลดลง เด็กพบเห็นการเสพยาเสพติดในสถานศึกษาลดลง เด็กเล่นไฟ/การพนันอย่างอื่นเป็นครั้งคราวหรือประจำลดลง เด็กซื้อล็อตเตอรี่เป็นครั้งคราวหรือประจำลดลง เด็กถูกรร โขกทรัพย์ในสถานศึกษาลดลงและเด็กถูกทำร้ายในสถานศึกษาลดลง นอกจากนี้ ยังมีสภาพการณ์ที่เป็นปัจจัยสร้างสูง เช่น เด็กเรียนต่อ ม.4 เพิ่มขึ้น งบประมาณของ อบต.ที่สนับสนุนด้านการศึกษาเพิ่มขึ้น อัตราพื้นที่ติดต่อประชากรแสนคนทั้งภาคเพิ่มขึ้น และร้อยละเด็กที่เล่นกีฬาเป็นประจำเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม สภาพการณ์เด็กและเยาวชนภาคเหนือตอนบนยังมีปัจจัยเสี่ยงสูงในหลายด้าน เช่น อัตราการตายแรกคลอดต่อพันการคลอดเพิ่มขึ้น อัตราเด็กอายุ 10-19 ปีที่มาทำคลอดเพิ่มขึ้น อัตราการจดทะเบียนสมรสต่อการหย่าร้างเพิ่มขึ้น อัตราเด็กอายุต่ำกว่าและเท่ากับ 18 ปี ถูกละเมิดทางเพศเพิ่มขึ้น อัตราเด็กถูกส่งเข้าสถานพินิจเพิ่มขึ้น อัตราเด็กสูบบุหรี่หรือครั้งคราวหรือประจำเพิ่มขึ้น และเด็กเล่นอินเทอร์เน็ตเป็นประจำเพิ่มขึ้น ส่วนสภาพการณ์ที่เป็นปัจจัยสร้างที่ต่ำหลายด้าน ได้แก่ คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนลดลง เด็กรู้สึกปลอดภัยมากเวลาไปโรงเรียน/วิทยาลัย/มหาวิทยาลัยลดลง นักเรียนที่ชอบไปโรงเรียน/วิทยาลัย/มหาวิทยาลัยมากลดลง เด็กที่ใส่บาตรหรือทำบุญเป็นประจำลดลง เด็กสวมหมวกก่อนนอนเป็นประจำลดลง เด็กเคยเป็นอาสาสมัครทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคมลดลง เด็กคิดว่าจังหวัดที่เรียนหนังสืออยู่เป็นจังหวัดที่น่าอยู่มากลดลง และเด็กที่อยากกลับมาทำงานในจังหวัดที่เรียนหนังสืออยู่นี้มากลดลง

2.2.2 ยุทธศาสตร์การป้องกันยาเสพติดของรัฐ

ประกอบด้วย ข้อมูลที่น่าสนใจ 2 ส่วน ด้วยกัน คือ นโยบายแก้ไขปัญหายาเสพติด “ปฏิบัติการ ประเทศไทยเข้มแข็ง ชนยะยาเสพติดยั่งยืน ภายใต้ยุทธศาสตร์ 5 รั้วป้องกัน ระยะที่ 1-3” และยุทธศาสตร์ตามนโยบายสถานศึกษา 3 ดี (3 D)

นโยบายแก้ไขปัญหายาเสพติด “ปฏิบัติการ ประเทศไทยเข้มแข็ง ชนยะยาเสพติดยั่งยืน ภายใต้ยุทธศาสตร์ 5 รั้วป้องกัน ระยะที่ 1-3” ปัจจุบัน รัฐบาลภายใต้การบริหารงานของ ฯพณฯ อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้ประกาศ “ปฏิบัติการ ประเทศไทยเข้มแข็ง ชนยะยาเสพติดยั่งยืน ภายใต้ยุทธศาสตร์ 5 รั้วป้องกัน ระยะที่ 1-3 ในปี พ.ศ. 2552-2554 ประกอบด้วย รั้วชายแดน รั้วสังคม รั้วชุมชน รั้วโรงเรียน และรั้วครอบครัว โดยแต่ละรั้วจะมีเจ้าภาพหลัก/รองรับผิชอบและบูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยยุทธศาสตร์หนึ่งที่สำคัญกับเยาวชนในสถานศึกษา คือ รั้วโรงเรียน มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายเพื่อป้องกันและแก้ปัญหายาเสพติดของเยาวชนในสถานศึกษา มุ่งเน้นการสร้างกิจกรรม กระบวนการทำงาน เสริมความเข้มแข็งในโรงเรียน สถานศึกษา และให้เยาวชนรุ่นใหม่มีภูมิคุ้มกันต่อต้านยาเสพติด โดยกลุ่มเป้าหมาย คือสถานศึกษาระดับประถมศึกษา (ขยายโอกาส) มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา

อุดมศึกษาและสถานศึกษาเอกชน โดยมีกำหนดความเร่งด่วน 3 ระดับ ในระดับเร่งด่วนที่สุด ได้แก่ เยาวชนที่มีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับยาเสพติดแล้ว ทั้งที่เป็นผู้เสพ/ผู้ใช้ ผู้มีอาการเสพติด และผู้ค้ายา รองลงมา ได้แก่ เยาวชนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อปัญหาต่างๆ และมีโอกาสสูงที่จะเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ระดับที่สาม คือ เยาวชนทั่วไปที่ยังไม่มีพฤติกรรมเสี่ยงหรือเกี่ยวข้องกับยาเสพติด โดยมีกระทรวงศึกษาธิการ เป็นเจ้าภาพการดำเนินงาน

สำหรับแนวทางปฏิบัติ ประกอบด้วย 1) การถือนโยบายแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษาเป็นสำคัญ 2) สถานศึกษาสำรวจและจัดทำข้อมูลผู้ค้า/เสพ/ติดเพื่อวางแผนจำแนกเด็ก 3) การแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษาโดยด่วน เช่น ผู้เสพ และผู้ค้ายาเสพติด 4) แก้ไขกลุ่มที่มีพฤติกรรมเสี่ยง เช่น การจัดกิจกรรมเข้าถึง การจัดระบบช่วยเหลือ การจัดระบบร่วมกับกลไกภายนอกดูแลควบคุม สอดส่อง 5) การสร้างภูมิคุ้มกันเยาวชนทั่วไป เช่น การเสริมสร้างทักษะชีวิต การจัดกิจกรรมทางเลือก การจัดกิจกรรมสร้างกลไกสอดส่อง 6) การจัดระบบกิจกรรมร่วมสนับสนุนเยาวชน เช่น กลไกเฝ้าระวัง บ้านหลังเรียน เสริมจริยธรรม สภายาเสพติด 7) การสร้างกระแสการป้องกันในวงกว้าง 8) การเสริมความเข้มแข็งให้กลไกป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา

ต่อมากระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ตามนโยบายสถานศึกษา 3 ดี (3 D) (2552 :1-6) ให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ “รั้วโรงเรียน” เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน ด้านหนึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาแต่ละช่วงชั้น เพื่อสร้างองค์ความรู้ กระบวนการคิดวิเคราะห์เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์มีทักษะการดำรงชีวิตที่เกิดจากการฝึกหัด สามารถใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตนเอง และประกอบอาชีพ อีกด้านหนึ่งก็เป็นการบ่มเพาะ กล่อมเกลา ปลูกฝังและปลูกจิตสำนึก เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม มีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม เกิดความตระหนักในบทบาทหน้าที่ที่ขึ้นในจิตใจ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สถานศึกษาทุกระดับ ทุกสังกัด และหน่วยงานต่างๆ ที่มีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุน และร่วมจัดการศึกษา จึงมีส่วนสำคัญในการจัดการเรียนการสอน และจัดกิจกรรมที่จะส่งเสริมสนับสนุน และพัฒนาผู้เรียนอย่างเหมาะสม โดยการประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วนจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นภารกิจทั้ง 3 ด้าน (3D) ได้แก่ด้านประชาธิปไตย (Democracy) ด้านคุณธรรม จริยธรรม และความเป็นไทย (Decency) และด้านภูมิคุ้มกันภัยจากยาเสพติด (Drug - Free) รู้จักหลีกเลี่ยงห่างไกลยาเสพติด

ด้านภูมิคุ้มกันภัยจากยาเสพติด (Drug - Free) คือ การที่ผู้เรียนรู้จักหลีกเลี่ยงห่างไกลยาเสพติดโดยกิจกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ได้แก่ มีระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

เช่น การคัดกรองกลุ่มเสี่ยง การช่วยเหลือแบบเพื่อนช่วยเพื่อน ทำให้จำนวนนักเรียน นักศึกษาที่มีพฤติกรรมเสี่ยงลดลง ส่งเสริมกิจกรรมที่เหมาะสม เช่น กิจกรรมนักเรียนแกนนำ ครูแกนนำ กิจกรรมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ (สถานศึกษาปลอดบุหรี่) กิจกรรม/ชมรม TO BE NUMBER ONE การประกวดดนตรี แข่งขันกีฬา เปิดเวทีให้แสดงออก การจัดนิทรรศการความรู้ การบริหารจัดการด้านสวัสดิการศึกษาศึกษา เช่น การขจัดมุมอับลับตา มีแหล่งเรียนรู้ด้านยาเสพติด มีการประสานความร่วมมือการดำเนินงานร่วมกับชุมชน ท้องถิ่น

2.3 รูปแบบกิจกรรมการป้องกันยาเสพติดในโรงเรียน

สำนักงาน ป.ป.ส. ถือว่าเยาวชนเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญ ทั้งในฐานะของคนรุ่นใหม่ ที่มีทางเลือกในชีวิตทั้งที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ซึ่งอาจจะไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด อีกทั้งเป็นพลังบริสุทธิ์ที่จะสร้างกิจกรรมดีๆ ให้กับเด็กและเยาวชนด้วยตนเองได้ จากคู่มือ “North Star: เข็มทิศกิจกรรม” ของสำนักงาน ป.ป.ส. ได้จำแนกรูปแบบกิจกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ได้แก่กิจกรรมที่ใช้งบประมาณและไม่ใช้งบประมาณ เช่น เสียงตามสาย เป็นการนำเสนอข้อมูลข่าวสารสู่กลุ่มเป้าหมายอย่างผสมผสานทั้งสาระและบันเทิง ผ่านระบบเสียงตามสายของโรงเรียน และชุมชนที่มีอยู่แล้ว การจัดนิทรรศการ เป็นการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ เสริมสร้างการเรียนรู้ โดยใช้สื่อที่หลากหลายรูปแบบเป็นเครื่องมือ เช่น โปสเตอร์ ชุดนิทรรศการ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่มีเนื้อหาสาระสอดคล้องกับหัวข้อที่กำหนด การบรรยาย อภิปราย เสวนา ใต้วาที เป็นกิจกรรมที่นำเสนอผ่านสื่อบุคคล ซึ่งนับเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ในบรรดาสื่อทุกชนิด เพราะสามารถสื่อสารได้สองทาง คือ ผู้ฟังจะได้รับความรู้โดยตรง สามารถซักถามโต้ตอบได้ การปฏิญาณตน เป็นการรวบรวมกลุ่มเป้าหมายร่วมกัน ประกาศจุดยืน ให้คำมั่นสัญญา เพื่อกระทำหรือละเว้นการกระทำสิ่งใด สิ่งหนึ่ง ต่อหน้าสิ่งที่ศรัทธาและนับถือ โดยพร้อมเพรียงกัน

ส่วนการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ จัดขึ้นเป็นชุดกิจกรรม ประกอบด้วย กิจกรรมมากกว่า 1 อย่างมีเป้าหมายที่จะกระตุ้นสร้างกระแสสังคมให้สนใจกับปัญหาและสร้างความตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหามอบรางวัลเชิดชูเกียรติบุคคลที่ทำคุณประโยชน์ให้กับโรงเรียน เป็นการสนับสนุนการทำความดี และสร้างความเชื่อมั่น ประกาศให้สังคมทราบทั่วกันว่า บุคคลหรือองค์กรที่ทำความดี ต้องได้รับการยกย่อง ศูนย์ให้คำปรึกษา เป็นกิจกรรมที่เยาวชนพยายามที่จะช่วยเหลือเพื่อนเยาวชนด้วยกัน มีข้อดีตรงที่เยาวชนได้ประโยชน์โดยตรง การจัดทัศนศึกษา เป็นกระบวนการหนึ่งในการเสริมสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์จากการได้ประสบกับเหตุการณ์ สถานที่จริง ย่อมได้ผลมากกว่าการ บอกกล่าว การจัดประกวด เป็นกิจกรรมการเพิ่มสีสันและกระตุ้นเร่งเร้า เพื่อสร้างกระแสอย่างใดอย่างหนึ่งให้บรรลุเป้าหมาย

โดยเร็ว เห็นภาพความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ ได้อย่างดี การส่งเสริมกีฬา ดนตรี เป็นการสร้างเวทีให้เยาวชน ได้แสดงออกซึ่งความสามารถได้ตามความสนใจ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ทั้งทางด้าน ร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม ซึ่งล้วนเป็นเครื่องมือให้เยาวชน ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

การส่งเสริมจริยธรรม หมายถึงกิจกรรมทางสังคมที่มุ่งเน้นการพัฒนา กล่อมเกลาจิตใจ เพิ่มทักษะ หลักการดำเนินชีวิต ให้มีสติ จัดการกับปัญหาและหาทางออกที่เหมาะสม โดยมีเรื่องยึดเหนี่ยวจิตใจตามหลักศาสนาของแต่ละคน และสอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบไทยๆ การบำเพ็ญประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่เยาวชน ได้เรียนรู้ที่จะแบ่งปันรับผิดชอบ ทำประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นรวมถึงสังคม ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ซึ่งนำไปสู่การมีทัศนคติที่ดีในการดำรงชีวิต การพัฒนาอาชีพ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพ ด้านอาชีพ ตามความสนใจ ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับ นอกจากนี้จะเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์แล้ว ยังเป็นการเสริมรายได้ให้กับตัวเองและครอบครัวอีกด้วย

2.4 การทำงานของเครือข่ายเด็กและเยาวชนในการป้องกันยาเสพติด

สำนักงาน ป.ป.ส. ได้ถอดบทเรียนการทำงานของเยาวชนกลุ่มเสี่ยง ในปี 2551 ผู้ศึกษาเห็นว่า มีกลุ่มเยาวชนที่ทำงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดที่น่าสนใจ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์เจียรไนเพชรในเม็ดทราย จังหวัดสระแก้ว และกลุ่มเครือข่ายเด็กและเยาวชนจังหวัดตาก For Friend Club

กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์เจียรไนเพชรในเม็ดทราย จังหวัดสระแก้ว (สำนักงาน ป.ป.ส. 2552: 10-13) กล่าวถึงแนวคิดและแรงบันดาลใจในการก่อตั้งกลุ่ม มี 4 หลัก คือ 1) น้ำดี ใล่น้ำเสีย คือ กระบวนการทำงานการรวมกลุ่มของเด็กดีและไม่ดี (เสี่ยง) โดยใช้พฤติกรรมเด็กดีปรับพฤติกรรมเด็กเสี่ยง 2) เด็กและเยาวชนย่อมมี “สิ่งดี” โดยส่งเสริมและเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้แสดงความสามารถ “สิ่งดี” ออกมาโดยผ่านกิจกรรมต่างๆ 3) การสร้างกระบวนการส่งต่อความรู้ในกลุ่มเด็กและเยาวชน คือ กลุ่มแกนนำต้องเป็นตัวอย่างให้กลุ่มเด็กเสี่ยง หรือเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อส่งต่อความคิดให้เกิดการเรียนรู้แบบอยากทำตาม 4) ความรักความสามัคคี คือ ความเป็นเพื่อนของกลุ่มแกนนำจักสามารถเห็นยวรั้งไม่ให้เพื่อนทำเรื่องที่ไม่ดี หรือลดพฤติกรรมเสี่ยงได้ เพื่อให้การทำงานในกลุ่มธำรงอยู่ได้โดยผ่านกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความรักความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจ สำหรับแรงบันดาลใจ นั้นเกิดจาก อาจารย์ฝ่ายปกครองของโรงเรียนสระแก้ว พบเห็นปัญหาของเยาวชนอยู่เป็นประจำ และรู้สึกว่เด็กและเยาวชนที่ทำผิดกฎต้องขึ้นทะเบียนประวัติ ซึ่งโดยแท้จริงแล้วเยาวชน ไม่ได้เลวร้ายอย่างที่คิด การทำงานควรเริ่มด้วยฐานความเข้าใจของกลุ่มเยาวชนก่อนการ

ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม นอกจากนี้ยังเห็นว่า การเริ่มต้นของกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์เจียรไนเพชรในเมืงทราย จังหวัดสระแก้ว จะทำให้เพื่อนๆ หนึ่งๆ อยากเข้าร่วมกิจกรรม

กลุ่มเครือข่ายเด็กและเยาวชนจังหวัดตาก For Friend Club (สำนักงาน ป.ป.ส., 2555: 34-35) เห็นว่าแนวทางปฏิบัติที่ดีของกลุ่ม คือ 1) การมีที่ปรึกษาและแกนนำที่มีประสบการณ์ โดยเฉพาะในด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพ การจัดค่าย การให้คำปรึกษา ตลอดจนการบรรยายและให้ความรู้เรื่องยาเสพติด นอกจากนี้เห็นว่าการมีที่ปรึกษาและแกนนำที่มีประสบการณ์ ยังช่วยให้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ ทรัพยากร จากหน่วยงานต่างๆ ได้ง่ายตลอดจนการช่วยเหลือในการทำกิจกรรมต่างๆ ด้วย 2) การมีผลงานเป็นที่รู้จัก ของเครือข่ายๆ ทำให้เกิดการเข้าถึงและการขยายตัวของเครือข่ายเข้าสู่โรงเรียน สถานศึกษาและชุมชน นอกจากนี้ การมีผลงาน ยังสร้างความน่าเชื่อถือ ให้กับ ครู อาจารย์ ผู้ปกครองและประชาชนในจังหวัด 3) การมีพื้นที่รองรับ การรวมตัวของเยาวชน มีการสร้างพื้นที่ในรูปแบบ Club เพื่อให้เยาวชนได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกัน แบบเพื่อน แบบพี่ แบบน้อง ที่มีความอบอุ่นและเป็นกันเอง 4) มีการส่งเสริมศักยภาพและ โอกาสในการแสดงความสามารถมีเวทีส่งเสริมความสามารถของเยาวชนในเป้าหมายของตนเอง และเวทีส่งเสริมความสามารถสู่สังคมภายนอก เช่น การแสดงความสามารถด้านดนตรี การแสดง การเป็นทีมงานด้านต่างๆ

สรุปได้ว่า บทเรียนการทำงานของเยาวชนกลุ่มเสี่ยงในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ที่ประสบผลสำเร็จ ได้แก่กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์เจียรไนเพชรในเมืงทราย จังหวัดสระแก้ว และกลุ่มเครือข่ายเด็กและเยาวชนจังหวัดตาก For Friend Club สะท้อนความตั้งใจและความมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อสังคม

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศรีประกาย ทัดตานนท์ (2543) ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมป้องกันปัญหายาเสพติดของนักเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดลำปาง” พบว่า สภาพปัญหายาเสพติด กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาใหญ่สาเหตุเนื่องจากปัญหาครอบครัว โดยครอบครัวไม่มีเวลาเอาใจใส่และเข้มงวดกวดขันมากเกินไป การคบเพื่อนไม่ดีและถูกเพื่อนชักชวน ความอยากรู้อยากลองและเนื่องจาก โรงเรียนมีคนรวมกันเป็นจำนวนมาก จึงเป็นเป้าหมายสำคัญของกลุ่มค้ายาเสพติด ข้อเสนอแนะกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าปัญหายาเสพติดจะหมดไป ถ้าทุกคนร่วมกัน นักเรียนควรเอาใจใส่การเรียน ไม่หลงเชื่อคนง่าย คนในครอบครัวดูแลเอาใจใส่นักเรียนเพิ่มขึ้น โรงเรียนควรดูแลเอาใจใส่นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้

นักเรียนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ในส่วนของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมมือกัน รณรงค์ยาเสพติดอยู่เสมอ และร่วมมือสอดส่องดูแลเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหามือผู้ให้หมดไป

กิตติ บุญญาภาส (2543) ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการป้องกันปัญหายาเสพติดใน โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า การจัดให้มีความร่วมมือ ระหว่างครู โรงเรียน ชุมชน และองค์กรต่างๆ และการจัดเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าไปตรวจในโรงเรียน และร่วมมือกับครูนั้น สามารถช่วยป้องกันการแพร่ระบาดของยาเสพติดในโรงเรียนได้

ฝนทิพย์ จักรทอง (2543) ศึกษาเรื่อง “ความคิดเห็นต่อปัญหาการใช้ยาเสพติดในวัยรุ่น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองลำพูน” พบว่า ในช่วงวัยรุ่น เพื่อน นับว่าเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อความคิด เจตคติ และพฤติกรรมของวัยรุ่นด้วยกัน ดังนั้น การใช้ กิจกรรมกลุ่มเพื่อนเพื่อประโยชน์ในการป้องกันยาเสพติด โดยมีรากฐานและความเชื่อมั่นใน ความสำคัญของกลุ่มเพื่อนว่า มีอิทธิพลในการโน้มน้าวชักจูงเพื่อนในกลุ่มด้วยกันด้วยการแนะนำ ให้ความช่วยเหลือเพื่อนในกลุ่มที่มีปัญหาให้ได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสม ก็สามารถที่จะ ป้องกันนักเรียนที่มีปัญหามีให้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปในทางที่ไม่ถูกต้อง และกลุ่มเพื่อนยังสามารถให้ความช่วยเหลือกันในเรื่องการเรียน ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ผู้บริหารสถานศึกษา คณะครู อาจารย์ ควรให้ความสำคัญในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบน ต่างๆของนักเรียน ให้อยู่ในกรอบที่เหมาะสม โดยใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อน ในการให้ความช่วยเหลือ นักเรียนที่มีปัญหาและสร้างค่านิยมใหม่ในการคบเพื่อน และการไม่ใช้สารเสพติดอย่างต่อเนื่อง ตลอดไป

ธนาบุตร ธนธิต (2543) ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้ยาเสพติดร้ายแรงของ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่ใช้ยาเสพติดพื้นฐานในสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เขต การศึกษา 5” พบว่า เพื่อนเป็นตัวแปรสำคัญ ที่มีอิทธิพลต่อการใช้ยาเสพติดของนักเรียนมากที่สุด การป้องกันที่ถูกต้อง คือ ครูอาจารย์ประสานกับผู้ปกครองในการสังเกตเรื่องการคบเพื่อนของ นักเรียนว่าเป็น ไปในลักษณะที่เสี่ยงต่อการใช้ยาเสพติดหรือไม่ และควรใช้วิธีการป้องกันโดยการ ใช้เพื่อนเตือนเพื่อนไม่ให้ใช้หรือต่อต้านการใช้ยาเสพติดของนักเรียน

มานพ วรณวงศ์ (2544) ศึกษาเรื่อง “กิจกรรมการป้องกันการใช้สารเสพติดของ นักเรียน โรงเรียนศรีธนาพณิชการเทคโนโลยี เชียงใหม่” พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ไม่เคยใช้สารเสพติดและเข้าร่วมกิจกรรมการป้องกันการใช้สารเสพติดสำหรับการจัดกิจกรรมการป้องกันการใช้สารเสพติดในโรงเรียนโดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยในด้านการให้การศึกษา การเผยแพร่ ความรู้ คือ ความจำเป็นในการกิจกรรมการป้องกันการใช้สารเสพติด การจัดทำป้ายประกาศหรือนิทรรศการข่าวสารเกี่ยวกับยาเสพติด อาจารย์ที่ปรึกษาดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด ในด้านการจัด

สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน คือ โรงเรียนมีระเบียบที่เข้มงวด และการให้บริการ แน่แนวมีความเหมาะสม ในด้านการจัดกิจกรรมตามโครงการต่างๆของโรงเรียน คือ ความเหมาะสมในการจัดกิจกรรมโครงการเข้าค่ายยุวชน ค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรม และการตรวจปีศาจเพื่อค้นหาสารเสพติด ส่วนความต้องการในการจัดกิจกรรมการป้องกันการใช้สารเสพติด 5 อันดับแรก คือ การจัดกีฬา การจัดดนตรี การจัดตั้งชมรมเพื่อนช่วยเพื่อน การจัดตั้งสารวัตรดูแลสอดส่องนักเรียน การจัดตั้งชมรมอาสาป้องกันยาเสพติด

จักรกริช บุญนำ (2546) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาสภาพการดำเนินชีวิตของเยาวชนที่ไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดในสภาพแวดล้อมที่มีปัญหาเสพติด:กรณีศึกษาในชุมชนแออัดคลองเตย” พบว่า พฤติกรรมของเยาวชนที่ไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดในชุมชนที่มีปัญหาเสพติด มีความสัมพันธ์กับภูมิหลังของครอบครัวที่มีความรักและความเข้าใจ การเลี้ยงดูที่ให้อิสระการรอกอ การรู้จักช่วยเหลือตนเองให้มีโอกาสได้เล่น จิตลักษณะที่แยกแยะดีชั่ว มีความอดทนอดกลั้น และควบคุมตนเองได้ ภูมิคุ้มกันตนเองจากยาเสพติดที่ให้อิสระกว่าตัวเองมีคุณค่า มีความรักตัวเอง มีสภาพแวดล้อม ที่เอื้อต่อการไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด เช่น ครอบครัว เพื่อน โรงเรียน ครู ชุมชน นอกจากนี้ ยังมีการปรับตัวอย่างมีเหตุผล และครองตน โดยการเป็นลูกที่ดี ศิษย์ที่ดี เพื่อนที่ดี การให้ความหมายยาเสพติดในเชิงลบ สิ่งเหล่านี้ มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ให้อาสาไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด

สภาการศึกษา (2552) สำนักงานอสาการศึกษา ได้จัดทำ “มาตรฐานระบบการต้านยาเสพติด (Qualifications for Anti-Drug Policy หรือ QAD) ซึ่งเป็นระบบมีวัตถุประสงค์ในการกำหนดทิศทางและควบคุมคุณภาพของการต้านยาเสพติดของสถานศึกษา เพื่อใช้เป็นแนวทางให้สถานศึกษานำไปบริหารจัดการกิจกรรมต้านยาเสพติดให้มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 4 หลักการสำคัญ คือ (1) การต่อต้านยาเสพติดมิใช่เรื่องของโรงเรียนเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของการประสานเครือข่ายระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน (2) การดำเนินงานได้มีความสำเร็จอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน นอกจากมีคนดี มีคุณภาพ ต้องมีระบบการทำงานที่มีมาตรฐาน ระบบดี คนดี งานสำเร็จแบบยั่งยืน (3) การดำเนินงานในโรงเรียนต้องเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของบุคลากรในโรงเรียนสามระดับ คือ ระดับผู้บริหาร (กำหนดนโยบาย) ระดับครูแกนนำ (ฝ่ายจัดการ) และนักเรียน (ผู้ร่วมปฏิบัติการ) และ (4) มีกิจกรรมคุณภาพที่สามารถพัฒนานักเรียนให้มีภูมิคุ้มกันยาเสพติดมีจิตใจที่เข้มแข็ง สามารถต่อสู้กับยาเสพติดที่มาช่วยได้ด้วยตนเอง

สำหรับข้อกำหนดกิจกรรมในการต้านยาเสพติด แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) กิจกรรมส่งเสริมความรู้ และพัฒนาร่างกาย (2) กิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและความรู้สึกนึกคิด เพื่อให้นักเรียนมีความอดทน อดกลั้นต่อสิ่งที่มาช่วย และชักจูงให้เข้าหายาเสพติด เมื่อปฏิบัติแล้ว

เป็นคนดีต่อตนเอง บุคคลรอบข้าง และสังคม และ (3) กิจกรรมที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อให้เหมาะสมกับความชอบและความถนัดของเด็กในด้านต่างๆ สำหรับเด็ก กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มที่มีปัญหา

หลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการรับรองมาตรฐานระบบการด้านยาเสพติด (QAD) มี 3 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 มีกิจกรรมด้านยาเสพติดภายในสถานศึกษา ชั้นที่ 2 มีกิจกรรมระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครอง และชั้นที่ 3 มีกิจกรรมระหว่างสถานศึกษากับชุมชน

ทั้งนี้ ต้องนำกระบวนการควบคุมคุณภาพอย่างครบวงจรเป็นหลักในการทำงาน คือ P (Plan) D (Do) C (Check) A (Action) และจะต้องจัดทำเอกสารตามข้อกำหนดด้านเอกสาร ได้แก่ (1) นโยบายด้านยาเสพติด (2) คู่มือปฏิบัติในการด้านยาเสพติด (3) การวางแผนในการดำเนินกิจกรรม และ (4) ดัชนีควบคุมเอกสาร

2.6 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของนักเรียนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในโรงเรียนธีรภานท์ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดลำพูน” ผู้ศึกษาได้กำหนดตัวแปรในการศึกษาดังนี้

ตัวแปรต้น คือ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยภายในตัวนักเรียน และปัจจัยภายนอกตัวนักเรียน

ตัวแปรตาม คือ การมีส่วนร่วมของนักเรียน ประกอบด้วย นักเรียนสมาชิก นักเรียนแกนนำ

ตัวแปรต้น

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

ปัจจัยส่วนบุคคล

1. เพศ
2. อายุ
3. ระดับชั้นที่ศึกษา
4. รายได้
5. สถานภาพครอบครัว

ปัจจัยภายในตัวนักเรียน

1. ความต้องการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพ
2. ความสามารถในการทำร่วมกิจกรรม ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพ
3. การยอมรับปัญหาสุขภาพเป็นปัญหา ที่นักเรียนทุกคนต้องร่วมกันแก้ไข
4. การยอมรับนโยบายของโรงเรียน ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพ
5. การมีความสุขและสนุกกับโครงการ/กิจกรรมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพ

ปัจจัยภายนอกตัวนักเรียน

1. ผู้บริหาร โรงเรียน มีนโยบายให้นักเรียนมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ
2. ครู/อาจารย์ ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนนักเรียนในการทำโครงการ/กิจกรรม
3. หน่วยงาน/ภาคี งานสุขภาพส่งเสริม และสนับสนุนนักเรียนในการทำกิจกรรม

ตัวแปรตาม

การมีส่วนร่วมของนักเรียน

นักเรียนสมาชิก

1. การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาสุขภาพ
2. การวางแผนโครงการ/กิจกรรมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพ
3. การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพ
4. การติดตามและประเมินผลการดำเนินกิจกรรมป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพ

นักเรียนแกนนำ

1. การสร้างการรับรู้และทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพให้กับนักเรียน
2. การสร้างทีมงานเพื่อดำเนินโครงการ/กิจกรรมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพ
3. การสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักเรียนด้วยกัน
4. การกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน โครงการ/กิจกรรม ที่ร่วมคิด/ร่วมทำสามารถลดปัญหาสุขภาพในโรงเรียน
5. การสร้างเครือข่ายการทำงานสุขภาพ
6. การมีระบบการประเมินผล โครงการ/กิจกรรมป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพ